

Riitta Laitinen

Rajoja ja avoimuutta 1600-luvun kodeissa

Riitta Laitinen tarkastelee artikkelissaan 1600-luvun kodin tilaan liittyviä merkityksiä ja käytänteitä. Tutkimuksen pääaineistona ovat Turun raastuvanoikeuden kotirauhan rikkomiseen liittyvät tapaukset vuosilta 1640–1660. Artikkelissa kysytään, millaisia olivat kotien rajat 1600-luvun kaupunkitilassa ja millainen koti oli tilana. Käsiteltävänä ovat koti avoimena tilana, kodin ylityt rajat ja koti suojelun kohteena.

Kotirauhan rikkominen liitettiin Turun raastuvanoikeuden 1600-luvun puolenvälin pöytäkirjoissa monenlaisiin tapauksiin ja henkilöihin. Tällaisia olivat ryöstäjä vuokrahuoneeseensa paennut mies, rengin vahingossa talon portilla tappanut sotilas, entisiä vuokralaisiaan herjäämassa käynyt porvari, palveluksesta paennutta sisarentytärtään suojellut nainen ja keskenään tapelleet appi ja miniä.

Rikoksena kotirauhan rikkominen (*hemgång*) määriteltiin keskiaikaisen Magnus Erikssonin kaupunginlain rauhanvalan kaaressa (*edsörebalken*).¹ Laki kertoi kotirauharikoksen tarkoittavan, että joku tunkeutui toisen kotiin tarkoituksenaan vahingoittaa ruumiillisella väkivallalla häntä tai jotakuta hänen kodissaan asuvaa tai vierailevaa. Rikos tapahtui myös silloin, kun ihmiset joutuivat pakenemaan hyökkääjää toiseen taloon tai hyökkääjä pyrki vahingoittamaan talon asukkaita onnistumatta siinä. Olennaista oli, että taloon oli tunkeuduttu paha mielessä.²

Kaikissa Turun raastuvassa käsitellyissä tapauksissa ei lopulta ollut kyse lain pykälät kokonaan täyttävistä rikkomuksista eikä tuomiota kotirauhan rikkomisesta tullut. Aina oli kuitenkin kyse henkilöön kohdistuneesta hyökkäyksestä, jonka joko tapauksen kantaja tai oikeusistuimien yhdisti fyysiseen tilaan tunkeutumiseen. Koska

tapaukset tavalla tai toisella käsittelevät tietyssä tilassa olemisen oikeutusta, ne antavat hyvän mahdollisuuden tarkastella arkista kaupunkitilaa ja siinä muodostuvia rajoja. Artikkelissa kysytäänkin, millaisia olivat kotien rajat ja millainen koti oli tilana.

Päämateriaalina ovat Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoihin vuosina 1640–1660 kirjatut 21 kotirauharikostapausta. Suurimmassa osassa tapauksista vastaajaa syytetään kotirauhan rikkomisesta. Mukana on lisäksi muutama tapaus, joissa oikeus tuomitsee kotirauhan rikkomisesta, vaikka syytteesen ei ole kirjattu *hemgång*-syytöstä. Lisäksi käytetään muutamia muita oikeustapauksia avaamaan olennaisia kodin rajoihin liittyviä seikkoja.³ Artikkelin on osa laajempaa tutkimusta, joka tarkastelee 1600-luvun kaupunkitilaan liittyviä arjen käytänteitä ja niiden merkityksiä. Oikeusmateriaalin laajuuden takia on keskitytty kahteen vuosikymmeneen 1600-luvun puolella välissä. Kiinnostuksen kohteena on nimittäin kaupunkitila, ja Turku toimii tutkimuksessa ennen kaikkea eurooppalaisen uuden ajan alun kaupungin esimerkkitaapauksena.

1. Monissa rikoksissa vanhentunut laki aiheutti ongelmia. Useat varkauksista saadut rangaistukset lievennettiin hovioikeudessa, koska varastetun tavaran arvon mukaan porrastettu rangaistus 1300-luvulta peräisin olevassa laissa johti 1600-luvulla kuolemanrangaistukseen pienistäkin varkauksista. Kotirauhan rikkomisissa oikeusistuimilla ei vaikuta olleen samantapaista ongelmaa.

2. *Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning (MES)*. Käänt. Åke Holmbäck & Elias Wessén. Institutet för rätthistorisk forskning 1966, 213–214. Turun raastuvanoikeuden päätöksissä viitataan aina kaupunginlakiin, ei koskaan maanlakiin, kun taas ainakin joissain Ruotsin kaupunkien raastuvanoikeuksissa viitataan molempiin. Turun kaupunginarkisto, Raastuvanoikeuden pöytäkirjat (TRO) 1640–1660; Riksarkivet, Härads m.fl. Rätters Domböcker, Uppsala län, vol 10, 1647–1648.

3. Kaikkia koteja tai asuintiloja koskettelevia oikeusjuttuja ei kuitenkaan niiden suuren määrän takia ole mahdollista käsitellä näin lyhyessä tekstissä. Esimerkiksi kiistat tai tappelutapauksissa viitataan yleisesti ja monin tavoin koteihin ja asumuksiin. Näihin palaan tulevissa julkaisuissani.

Tutkimus sijoittuukin erityisesti eurooppalaisen kaupunkihistorian keskusteluyhteyteen. Suomessa uuden ajan alun kaupunkihistorian perinne on varsin ohut eikä tutkimus ole juuri tarkastellut tämän artikkelin alueeseen kuuluvia teemoja. Erityisesti artikkelissa tehdyt tulkinnat liittyvät saksalaisessa kaupunkihistoriassa käytäisiin keskusteluihin. Myös eurooppalainen sukupuolihistorian tutkimus, johon ruotsalaiset ja suomalaiset tutkijat ovat kiinnittyneet, on tärkeä keskustelukumppani tämän artikkelin tulkinnoissa. Tutkimuksen peruslähtökohta on ajatus siitä, että ihmisen elämä on aina tilallisesti rakentuvaa ja että ihmiset järjestävät arkista elämänsä ja myös suhdetta toisiinsa ja yhteisöön aina suhteessa materiaaliseen ympäristöön.⁴

Artikkelissa käsiteltävät kotirauhan rikkomukset olivat moninaisia. Vaikka niiden pohjalta on vaikea luoda yhtenäistä kuvaa siitä, millaiseksi rikokseksi kotirauhan rikkominen Turun kaupungissa miellettiin, tapaukset avaavat hyvin arkisen elämän käytänteitä kotien rajoilla. Oikeuslähteitä käytettäessä pitää aina ottaa huomioon se, että kaikki asianosaiset katsoivat ja esittivät tapahtumia omista näkökulmistaan. Turun raastuvanoikeutta näytti *hemgång*-tapauksissa eniten kiinnostavan se, miten tapahtunut oli suhteessa lain kuvaukseen rikoksesta, mutta tuomioissa on nähtävissä myös aikakaudelle ominaista hierarkian mukaan tuomitsemista. Syytöksiä kotirauhansa rikkomisesta esittäneiden kaupunkilaisten motiivit olivat luultavasti moninaisia eikä lähtökohtaisesti voida ajatella, että he olisivat todellisesti tunteneet rauhaansa rikkoutun. Toisaalta ei voida myöskään olettaa, että näin ei olisi voinut olla.

Tässä artikkelissa kiinnitetään huomiota ennen kaikkea siihen, miten aineistossa kirjoitetaan kodin tilasta ja sen rajoista ja millaiset kodin rajoihin liittyvät tapahtumat nähdään tärkeiksi. Huomio kohdistuu niin kotirauharikoksen määrittäisiin ja oikeusistuimen ja osapuolten pyrkimyksiin ja toimiin sen suhteen kuin

myös yleiseen arjen tiloihin liittyvään ilmaisuun. Artikkelissa tarkastellaan ensin porttien ja ovien roolia kodin rajoina. Sen jälkeen käsitellään sitä, kuka sai ylittää kodin rajan ja milloin. Tämä tarkastelu johtaa yleisempään keskusteluun kodista jaettuna ja yhtenäisenä tilana. Lopuksi pohditaan, mitä rauhanvalan kaareissa kodin kohdalla oikein pyrittiin suojelemaan.

Ovi ja portti kodin rajoina

Turun *hemgång*-oikeudenkäynneissä eniten syylliseksi tuomittiin henkilöitä, jotka tunkeutuivat kotiin oven kautta (4/5 syytetyistä tuomittiin). Porteilla häiriköivistä todettiin syyllisiksi vajaa puolet. On selkeästi nähtävissä, että ovet ja portit muodostivat fyysisen rajan kodille, ja vaikka tapausten määrä ei ole suuri, voidaan myös nähdä, että erityisesti ovi oli merkittävä asuintilan raja.

Artikkelissaan, jossa tarkastelun kohteena on sekä kaupungissa että maaseudulla käsiteltyjä kotirauhajuttuja, Karin Hassan Jansson nostaa portin talon merkittävimmäksi rajaksi.⁵ Magnus Erikssonin maanlakia tarkastellessa portin rooli tulee ymmärrettäväksi. Maanlain *hemgång*-pykälissä suojeltavaksi tilaksi määritellään rakennuksen ja aitauksen rajattu tila, joka sisältää sekä rakennukset että piha-alueen.⁶ Tällöin laki suojelee nimenomaan *gårdin* rauhaa. Sanana *gård*

4. Ks. Henri Lefebvre, *The Production of Space*. Transl. Donald Nicholson-Smith. Blackwell Publishing 1991 (1974); Edward Casey, *How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena*. Teoksessa Steven Feld & Keith H. Basso (toim.) *Senses of Place*. School of American Research Press 1996; J. E. Malpas, *Place and Experience. A Philosophical Topography*. Cambridge University Press 1999; Peter Arnade, Martha C. Howell & Walter Simons, *Fertile Spaces: The Productivity of Urban Space in Northern Europe*. *Journal of Interdisciplinary History* 32 (2002) 4, 515–548.

5. Karin Hassan Jansson, *Väld som aggression eller kommunikation?* *Historisk tidskrift* 126 (2006) 3, 435.

6. *Magnus Erikssons landslag i nysvensk tolkning (MEI)*. Käänt. Åke Holmbäck & Elias Wessén. Institutet för rättshistorisk forskning 1966, 213–214.

johtuu vanhasta ruotsalaisesta sanasta *garder*, joka tarkoittaa aidattua aluetta. Keskiajalla sana alkoi tarkoittaa maatilan rakennuksia ja aidattua aluetta ja liittyi myös erityisesti avioparin kotiin tai kotitalouteen (*hushåll*).⁷

Kaupunginlaissa kotirauhan kohdalla ei vastaavasti määritellä aidattua aluetta, vaikka taloon yleisesti viitataan sanalla *gård*: talon portista puhutaan sanoilla *gårdsluckan* ja *gårdsledet*, jotka selvästi viittaavat aidatun alueen porttiin.⁸ Maalaistaloon liittyvän perusmääritelmän puuttuminen osoittaa kuitenkin, että kaupungissa suojeltava tila määrittyi jo lakitekstin tasolla eri tavalla kuin maaseudulla.

Huomio täytyy myös kiinnittää sanoihin, joita raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa käytettiin. Turussa taloja ja koteja merkitsivät *huus*, *gård*, *heem* ja *stugu*. Näitä sanoja käytettiin joskus synonyymisesti, mutta joskus niiden merkitykset eroavat toisistaan. *Stugu* saattoi tarkoittaa taloa kokonaisuutena tai sillä voitiin viitata talon (*huus* tai *gård*) osaan. Ensimmäisessä tapauksessa *stugu* saattoi olla yhden talouden tai pihapiirin yksi talo, jälkimmäisessä tapauksessa monihuoneisen talon yksi huone. Taloa, kotia ja huonetta tarkoittavien sanojen käyttöä ei ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmasta eikä niiden lähempi tarkastelu ole tässä mahdollista, mutta pintapuolinenkin katsaus osoittaa, kuinka koti tai asuintila määrittyi kaupungissa monitahoisesti. Oven keskeinen rooli kodin rajana kaupungissa johtunee siitä, että asuinpaikat siellä olivat maaseutua useammin yksittäisiä taloja tai vuokrahuoneita. Kun kotirauhan rikkoja tunkeutui jonkun kodin tilaan, oli todennäköistä, että tunkeutuminen tapahtui nimenomaan oven läpi tai kautta.

Petrus Torpensiksen tapauksesta voimme nähdä, kuinka tärkeää oli, että kyse oli juuri sen tilan ovesta, jossa syytteen nostanut asui tai johon hän pakeni. Eräänä tammikuisena iltana vuonna 1646 kolme laivamiestä hyökkäsi Petrus Torpensiksen kimppuun, kun hän oli palaamassa vuokrahuoneeseensa emäntänsä järjestämil-

tä illallisilta. Humalaiset laivamiehet ryöstivät pihassa Petrukselta hatun, jolloin Petrus pakeni sisään kotirauhaan turvaten. Oikeudenkäynnissä laivamiehet kielsivät menneensä pidemmälle sisälle kuin eteiseen. Todistajat taas eivät voineet olla varmoja, menivätkö miehet Petruksen kamariin asti. Tärkeäksi nousi tällöin se, miten eteiseen johtava ovi sijaitsi suhteessa Petruksen kamariin. Muutama raatimies lähetettiin tarkistamaan asiaa. Todettiin, että eteisestä johti ovi suoraan Petruksen huoneeseen. Lisäksi selvitetiin, että laivamiesten juomapaikka oli jonkin matkan päässä eli he eivät olleet samassa talossa viettämässä iltaa. Näin päädyttiin tuomitsemaan miehet kotirauhan rikkomisesta.⁹

Porttitkaan eivät olleet merkityksettömiä kodin rajoina. Janssonin tutkimissa tapauksissa nousivat esiin erityisesti portin hakkaaminen ja portilla huutaminen. Silloinkin kun syytetty ei ollut päässyt taloon sisään, mutta porttiin oli jäänyt hakkaamisen jälkiä, voitiin tuomita kotirauhan rikkomisesta.¹⁰ Portin merkitys rajana ja kotirauhan rikkomiselle keskeisenä kohtana oli myös ihmisten tiedossa, kuten myös Janssonin tutkimus osoittaa.¹¹ Turussa raatimiehen rouva Margareta, jonka perheellä oli kiistaa viskaali Jo-

7. Anna Lagerstedt, *Det norrländska rummet. Vardagsliv och socialt samspel i medeltidens bondesamhälle*. Stockholm Studies in Archaeology 30, 2004, 85; Mats Burström, *Gårdstankar. Kognitiva och sociala perspektiv på forntidens gårdar*. Teoksessa Hans Göthberg, Ola Kyhlbert & Ann Vinberg (toim.), *Hus Och Gård*. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter 14, 1995, 164.

8. MES, 212, 214.

9. TRO 4.2.1646, 98–99.

10. Jansson 2006, 435–437. Ovien ja porttien häpäisemisestä ks. Joachim Eibach, *Das Haus: Zwischen Öffentlicher Zugänglichkeit und Geschützter Privatheit* (16.–18. Jahrhundert). Teoksessa Susanne Rau & Gerd Schwerhof (toim.) *Zwischen Gotteshaus und Taverne. Öffentliche Räume in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. Böhlau Verlag 2004, 205; Elizabeth S. Cohen, *Honor and Gender in the Streets of Early Modern Rome*. *Journal of Interdisciplinary History* 22 (1992) 4, 597–625.

11. Jansson 2006, 435 (viite 37).

han Wasseniuksen kanssa, syytti tätä kotirauhan rikkomisesta nimenomaan sillä perusteella, että Wassenius herjasi ja hakkasi hänen talonsa portilla. Porvari Märthen Rajala taas syytti mekka-loivia opiskelijoita portilla hakkaamisesta ja täten kotirauhan rikkomisesta. Margaretan aiempi perheriita ja Märthenin ärsyyntyminen mekka-loiviin opiskelijoihin näyttää johtaneen siihen, että kumpikin käytti hyväkseen tietoaan kotirauhariikoksen luonteesta ja portin hakkaamisen merkityksestä siinä. Kummassakin tapauksessa päädyttiin kuitenkin vapauttavaan tuomioon.¹²

Ratkaiseviksi seikoiksi portilla tapahtuneissa rikkomuksissa osoittautuivat paljastetuina puukoin ja miekoin hyökkääminen ja lisääseistuksen hakeminen, aiempi kiista sekä kuoleman aiheuttaminen ampumalla. Kaikissa jutuissa kiinnitettiin huomiota pahoihin aikeisiin, vaikkakin erilaisista näkökulmista. Paljastetut teräaseet olivat selvä osoitus tarkoituksesta vahingoittaa, ja aseiden hakeminen mainitaan erityisesti rauhanvalan kaaren yhdessä pykälässä.¹³ Erään välskärin suorittama tappo taas tulkittiin vahingon- teon tarkoituksessa tehdyksi, vaikka varsinaisesti laukaus osuikin paikalle sattuneeseen renkiin vahingossa. Sekavampi on tapaus, jossa rengit ja laivamiehet päätyvät kadulla alkaneen tappelun päätteeksi porvarin pihaan. Oikeusistuin kuitenkin tulkitsi kotirauhaa rikutun, koska rengeillä oli aiempaa kiistaa talon pojan kanssa.¹⁴

Kiinnostavaa näissä tapauksissa on se, että vain jälkimmäisessä syytetty tulivat portin läpi – ja tällöinkin se oli valmiiksi auki. Muissa tapauksissa kiistat sattuivat suljetulla portilla. Janssonin tutkimien tapausten tapaan pelkkä portilla rähinöinti riitti tuomioon. Kaikissa ovilla sattuneissa tapauksissa syytetty sen sijaan oli selkeästi tunkeutunut ovesta sisään – siinäkin tapauksessa, jossa tuomio oli syytteestä vapauttava. Eroa selittää se, että ovesta tunkeutuminen tapahtui kaikissa tapauksissa päivällä tai illalla ennen kello yhdeksää. Talojen ja pihojen portit olivat auki, joten hyökkääjä pääsi helposti ovelle ja siitä sisään. Myöhemmin illalla ja yöllä portit

olivat kiinni eikä hyökkääjällä ollut mahdollisuutta päästä ovelle asti hajottamatta porttia.

Tilannekohtaiset rajat

Se, kenelle mikin koti oli milloinkin avoin, riippui tilanteesta. *Hemgång*-tapauksista voimme löytää niin yhteisöllisiin sääntöihin kuin lain määritelmiin perustuvia vaikuttimia sille, kenelle ja miksi kodin raja kulloinkin oli tarkoitettu. Ei ole itsestään selvää, että jonkun kodissa rettelöinyt ja ihmisiä tai omaisuutta vahingoittanut ulkopuolinen henkilö olisi rikkonut kotirauhaa. Pelkkä toisen kodissa riehuminen ei kertonut laittomasta kodin rajan ylittämisestä, vaikka tapahtunut käytös itsessään olisikin ollut rangaistavaa. On myös vaikea sanoa, onko kanteita nostettu siksi, että on aidosti koettu kodin rauhaa rikutun vai siksi että on haluttu rangaista hyökkääjää syyttämällä mitä vakavimmasta rikoksesta. Toisaalta on voinut olla kyse siitä, että on haluttu puolustaa tai korostaa omaa asemaa yhteisössä.

Tätä artikkelia varten analysoiduista 21 jutusta viidessä ei erityisesti kuvailla syytetyn sisään- tuloa taloon tai tupaan. Kerrotaan vain henkilön saapuneen paikalle ja kuvataan hänen aiheuttamaansa häiriötä. Yhtäkään näistä hyökkääjistä ei todettu syylliseksi kotirauhan rikkomiseen, vaikka kolme sai sakkoja haavojen tai mustelmien aiheuttamisesta. Kyse ei ollut kotirauhan rikkomisesta, koska ei voitu osoittaa syytetyn tulleen tilaan pahoissa aikeissa.¹⁵ Näissä tapauksissa korostuu *hemgång*-rikoksen määritelmä, johon kuului luvattoman rajan ylityksen lisäksi väkivalta ja pahat aiheet.

12. TRO 9.6.1645, 352–357; TRO 13.11.1658, 194–224.

13. *Nu mötas män i en gård som vänner och skiljas som ovänner, där är ej edsöret brutet. Utom i det fall att han går ut gården vred, och hämptar sig vapen och hjälp...* MES, 214.

14. TRO 16.3.1647, 349–360; Raastuvanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Turun kämnerinoikeuden pöytäkirjat (TKO) 16.3.1647, 349–360, 389–390. Kansallisarkisto; TRO 10.10.1660, 301–306; 31.10.1660, 331–332.

15. TRO 20.12.1658, 270–274; TRO 4.5.1644, 296; TRO 31.10.1660, 331–332; TRO 18.7.1659, 311–314.

Kotirauhan rikkominen oli vakava rikos. Muiden rauhanvalan kaaren säädösten tapaan se johti maanlain mukaan lainsuojattomuuteen ja omaisuuden menettämiseen.¹⁶ Kaupunginlaissa rangaistus oli lievempi: suuri kolme kertaa 60 markan sakko. Kotirauhan lisäksi samassa lain kaareissa suojattiin kansalaisia muun muassa raiskaukselta, ryöstöltä ja väkivallalta kirkossa, oikeushuoneessa sekä matkalla näihin.¹⁷ Lievä väkivaltarikos ja sen rangaistukset määriteltiin vamman tuottamisen kaareissa, ja sakot haavojen ja mustelmien tuottamisesta (useimmiten 6 tai 12 markkaa jälkeä tai tekoa kohti) olivat yleisiä sakkotuomioita Turun oikeuspöytäkirjoissa.¹⁸

Mainituissa viidessä tapauksessa kantajat kuitenkin tekivät vakavan *hemgång*-syytöksen. Tapaukset olivat erilaisia: tyttö pakeni palvelupaikastaan tätinsä rouva Valborgin kotiin eikä tati halunnut antaa tyttöä heti takaisin häntä hakeneille miehille; väkivaltainen Erik Stång haki vaimoaan tämän isäpuolen luota; muutama humalainen porvari riehui Rouva Lucia Gråsin tuvassa; eräät opiskelijat tunsivat joutuneensa vuokraisäntänsä hyökkäyksen kohteeksi; räätäli tunsu kokeneensa liian kovaa kohtelua ammattikunnan edustajien käsissä.¹⁹

Rouva Lucia Gråsin tapauksessa oli mahdollisesti tarpeen nostaa *hemgång*-syyte, koska korkea-arvoisemman henkilön arvovalta vaati sitä. Sosiaalisessa hierarkiassa ylemmällä tasolla olevan henkilön kodissa humalaisena riehuminen oli vakava asia, vaikka syytettynä olivatkin tunnetut porvarit Christian Plagman ja Albert Rosskamp. He saivatkin tuomion rouva Lucian tyttären neito Maria Swinhufwudin rauhan rikkomisesta, vaikkei kotirauhariikosta todettu tapahtuneen.²⁰ Pahoja aikeita kun ei voitu todistaa. Sekä Erik Stångin että rouva Valborgin ja hänen sisarentyttärensä tapauksissa on saattanut olla kyse siitä, että henkilökohtaista koskemattomuutta on koettu rikotun. Toisaalta Stångin appipuoli tai Valborg ovat saattaneet nähdä hyökkääjät niin suurena ongelmana, että ovat halunneet

päästä heistä eroon vakavan rikossyytteen avulla. Opiskelijoiden tapauksessa on voinut olla kyse esimerkiksi oman arvokkuuden puolustamisesta tai tarpeesta puolustaa oikeutta vuokrahuoneeseen, vaikka vuokra oli jäänyt maksamatta. Opiskelijat ja heidän vuokraisäntänsä olivat myös jutun nostamisen jälkeen sopineet asiasta keskenään, mikä saattaa kertoa siitä, että *hemgång*-syytös on nostettu hetken vimmassa tai että jutun nostaminen on voinut kannustaa asian sopimiseen. Tilanteet, joissa kaupunkilaiset ajattelivat kotirauhaa rikotun, olivat joka tapauksessa hyvin erilaisia.

Siihen, kuka lopulta tuomittiin kotirauhan rikkomisesta, vaikuttivat fyysisten rajojen rikkominen ja väkivaltaisuus sekä vahingoittamisen tarkoitus. Näiden määrittelyyn taas vaikutti se, millaiset osapuolten väliset suhteet olivat olleet aikaisemmin ja mitä ihmisten välisistä suhteista ajateltiin yleensä. Erik Stångia ei tuomittu kotirauhan rikkomisesta, kun hän ryntäsi vaimonsa isäpuolen Eskillin kotiin hakeakseen vaimonsa takaisin kotiin. Ei voitu osoittaa, että Erikillä olisi ollut tarkoitus vahingoittaa Eskilliä eikä tämä voinut todistaa lyöntejä, joiden kohteena hän väitti olleensa. Vaimoon kohdistuva hyökkäys sen sijaan kuului Erikin oikeuden piiriin perheen päänä eikä tätä hyökkäystä käsitelty raastuvan-

16. MEL, Edsörebalken, 194.

17. MES, Edsörebalken, 213–222; MEL; Mia Korpiola, "The People of Sweden shall have Peace": Peace Legislation and Royal Power in Later Medieval Sweden. Teoksessa Anthony Musson (toim.), *Expectations of the Law in the Middle Ages*. The Boydell Press 2001, 41.

18. MES, Särwälabalken, 261–264.

19. TRO 20.12.1658, 270–274; TRO 17.12.1659, 454–458; TRO 30.3., 6.4., 3.5. & 4.5.1644, 246, 264, 290, 296; TRO 31.10.1660, 331–332; TRO 18.7.1659, 311–314; *Consistorii Ecclesiastici Aboensis Protokoller II*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia III, 473.

20. Kiinnostava kysymys on, mitä neito Marian rauhan rikkomisella tarkoitettiin. Se vaatii tarkempaa tutkimusta, etenkin kun oikeuden pöytäkirjassa päätöksen perustelulle on annettu virheellinen pykälä rauhanvalan kaaresta eikä oikeaa pykälää ole ollut helppo päätellä. Muita vastaavia viittauksia on ole materiaalistani löytänyt.

oikeudessa, vaan pariskunnan välinen suhde vie-
tiin tuomiokapituliin käsiteltäväksi.²¹

Nils Silli sen sijaan syyllistyi rikokseen, kun hän tunkeutui miniänsä rouva Kirstinin tupaan ja hyökkäsi hänen kimppuunsa. Kodin suojaavuus tai avoimuus ei ollut edes perheenjäsenen ja lähisukulaisten kohdalla yksiselkoinen asia. Nilsin ja Kirstinin tapauksessa vaikutti se, että osapuolilla oli aiempaa, jopa pormestarin tietoon vietyä kiistaa välillään, ja että Nils selvästi osoitti vihamielisyyttä toiminnallaan ennen ovesta sisälle tunkeutumista. Henkikirjoista selviää, että Nils asui eri taloudessa kuin poikansa perhe, vaikka ainakin yhtenä vuonna hänen vaimonsa näyttää olleen kirjatus pojan talon asukkaaksi. Lisäksi Nilsillä oli tupaan tullessaan puukko kädessä; Kirstin myös veti tuvan oven kiinni ja kielsi Nilsia tulemasta sisään.²² Se, miten juttuja nostettiin ja miten niitä tuomittiin kertovat kodin rajojen ja niiden rikkomisen tilannekohtaisuudesta. Yksinkertaista sääntöä siitä, mitä kodeissa ja kotien rajoilla saattoi tehdä, ei ollut.

Kodin saattoi rajata muille kuulumattomaksi sulkemalla ja lukitsemalla oven tai portin. Tämä oli yksi harvoista selkeistä tavoista, joilla muut kuin kodissa asuvat selvästi suljettiin ulkopuolelle.²³ Ovet lukittiin pääasiassa vain iltaisin joko iltakellon soiton jälkeen seitsemän tai kahdeksan aikaan tai yhdeksältä, kun oluen tarjoilu krouveissa oli määrä lopettaa. Edes yöksi lukitussa asumuksessa väkivaltaisesti riehuminen ei itsessään kuitenkaan ollut lain määrittelemää kotirauhan rikkomista. Esimerkinä saa taas toimia Erik Stång.²⁴ Eräänä yönä Erik aiheutti kaaosta asianajaja Sveno Kallianderin talossa ja haavoitti talossa asunutta Anna Philipsdotteria. Erikiä ei kuitenkaan tuomittu kotirauharikoksesta, sillä kyseinen Anna oli avannut hänelle oven ja päästännyt hänet sisään. Vaikka Kalliander ei ollut itse kotona, olivat Erik ja hänen seurassaan ollut opiskelija Erikin sanojen mukaan sisään päästyään jääneet taloon lepäämään. Koska Erik kertoi menneensä taloon ystävälliselle vierailulle,

häntä ei voitu tuomita kotirauhan rikkomisesta, vaikka korkeasti oppinut talon isäntä häntä siitä syyttikin. Tapaus on erityisen kiinnostava, koska sen osapuolet vaikuttavat olleen yhteiskunnan eri tasoilla, mutta kumpikin mainitsi ystävyuden välillään. Sveno Kalliander oli kirkkoherran poika Åsbosta Linköpingistä ja tuli asianajaksi Turussa vuonna 1655 opiskeltuaan ensin Turun Akatemiassa. Erikiä ei löydy paljon tietoa, mutta hänen sosiaalisesta asemastaan kertoo se, että hän oli päätenyt värväytyksi armeijaan irtolaisena (vaikka hän lopulta pääsi pätkähästä ja haastoi oikeuteen värväyksen aikaansaaneet osapuolet). Kotirauhajutun käsittelyssä miesten välinen suhde ei kuitenkaan noussut suureen rooliin, vaan huomio kiinnitettiin siihen, että Erik ei tunkeutunut taloon väkisin eikä pahoin aikein.²⁵

21. TRO 17.12.1659, 454–458; *Consistorii Ecclesiastici...*, 473.

22. TRO 6.12.1658, 241–244; Henkikirjat 1656 (ES2527), 236, 237, 1657 (ES 2527), 217, 1658 (ES 2528), 219, Turun ja Porin läänin tilejä, Läänintilit, Kansallisarkisto.

23. Ovien auki tai lukittuna olemisen merkityksestä ks. myös *Consistorii Academiici Aboensis äldre protokoller I*. Finska historisk samfundet 1884, 418; *Consistorii Academiici Aboensis äldre protokoller II*. Finska historisk samfundet 1887, 481. Kiitos näistä viitteistä Mari Välimäelle.

24. Erik Stång esiintyy raastuvassa 1650-luvun lopulla ja 1660-luvun alussa joitakin kertoja. Ensimmäisen maininnan hänestä olen löytänyt vuodelta 1659, jolloin hän joutui mielestään väärin perustein värväytyksi armeijaan. Oikeuspyytäkirjan mukaan hän oli ollut vailla lain mukaista vuosisopimusta tai muuta laillista työtä, mikä teki hänestä irtolaisen. Tapaus ei saanut päätöstä, sillä värväyksen tehnyt kapteeni oli saavuttamattomissa. Seuraavien vuosien aikana Erik esiintyy oikeudessa velkatapauksissa ja perintökiistassa, joka koski hänen vaimonsa perintöä ja jossa vaimo ja Erik asettuivat vaimon isäpuolta Eskilliä vastaan. Viimeinen merkintä siinä materiaalissa, jota olen lukenut, on vuodelta 1662, jolloin lyhyesti tutkittiin Erikin tyttären kuolemaa. Asia raukesi nopeasti, kun selvisi, että pieni tyttö oli sairastanut yli viikon. TRO 28.3.1659, 177–180; TRO 1.6.1659, 250–252, 267–268; TRO 15.12.1660, 458–459; TRO 27.4.1661, 104–113; TRO 27.3.1662, 113; TRO 12.7.1662, 305–306; TRO 8.12.1662, 436, 438.

25. TRO 26.11.1660, 385–388; <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilö.php?id=285>;

Oven sulkeminen antaa kiinnostavan näkökulman myös tutkijoiden julkisen piiriin sijoittamien talojen eli kievarien sekä yksityiseen piiriin yleensä sijoitettujen kotien yhteisiin piirteisiin. Esimerkkinä tästä on Matts Skomakaren lesken talo kahdelta aamuyöllä. Humalaisen peli-illan jälkeen palvelija Johan Brick pyrki neljän opiskelijan kanssa lesken taloon jatkamaan huvittelua talon tyttären kanssa.²⁶ Brick ja opiskelijat käännytettiin suljetulta ovelta, koska kello oli liian paljon. Brick tuli kuitenkin pian takaisin ja pyrki sisään ikkunasta. Leski heräsi, kysyi, millä asialla mies oli, ja ilmaisi, että siihen aikaan ihmisten pitäisi saada nauttia rauhaa omassa talossaan. Tilanne johti herjaaviin sanoihin ja lyönteihin. Oikeudessa leski syytti Brickiä kotirauhan rikkomisesta. Brick puolustautui sanomalla, että pyrki sisään, koska näki kamarissa miehen. Leski puolustautui sanomalla, että mies oli sairastava perheystävä maaseudulta ja oli tullut kaupunkiin etsimään apua vaivaansa.²⁷

Lesken talo oli selvästi huonomaineinen, ja mainitsemalla miehen läsnäolon talon kamarissa Brick viittasi siihen, että talon täytyi olla vielä avoinna kävijöille, vaikka ovi olikin kiinni. Brickin tuomiossa pidätyttiin kotirauhan rikkomuksen määritteissä ja annettiin vapauttava tuomio, koska ei voitu todistaa hänen hyökänneen taloon tarkoituksenaan vahingoittaa asukkaita. Eli lesken taloa kohdeltiin kotirauhan suojan alaisena tilana, ei erityisesti huonomaineisenä tai palveluita tuottavana paikkana.²⁸

Skomakaren lesken talo on hyvä esimerkki siitä, miten kodit tai talot eivät ainoastaan olleet avoimia tai suljettuja tai ainoastaan perheen koteja tai vain yhteisöllisiä tiloja. Niissä yhdistyivät erilaiset toiminnot, esimerkiksi kaupallinen toiminta perhe-elämään tai seurusteluun ystävien kanssa. Turussakin oli virallisten krouvien lisäksi useita olutta myyviä taloja, joissa asumiseen ja muuhun toimintaan tarkoitetun tilan väliset rajat puuttuivat. Toisaalta taas virallisia kievareita koski sama kotirauhan oikeus kuin koteja.²⁹ Susanne Rau kirjoittaa 1600-luvun Lyonissa tapah-

tuneesta ”metelistä”, jossa kaksi miestä pyrki kymmeneltä illalla jo ovensa sulkeneeseen kievariin. Rau määrittelee kievarin julkiseksi tilaksi, mutta näkee jonkin muuttuneen, kun ovet illalla suljettiin. Hän tulkitsee tällöin kotirauhan koskeneen myös kievaria ja tämän olevan paradoksaalista, koska oli kyse julkisesta rakennuksesta.³⁰ Jos kaupungin taloja ei kuitenkaan luokitella joko julkiseksi tai yksityiseksi, kyse ei ole paradoksista. Niin virallinen kievari kuin huonomaineinen lesken talo tai epävirallinen olutkellari olivat tiloja, jotka välillä olivat avoimia kaikille ja välillä vain tietyille henkilöille – aivan kuten niin sanotut tavalliset koditkin. Julkisen ja yksityisen tilan rajat hämärtyvät niin, että käsitteet käyvät hyödyttömiksi. Varhaismodernista yhteisöstä puhuttaessa onkin ongelmallista käyttää kyseisiä käsitteitä. Kuten Marjo Kaartinen kirjoittaa kaikki varhaismoderni elämä tapahtui tiloissa, joissa yksityinen ja julkinen olivat päällekkäin.³¹

Julkisen ja yksityisen käsitteiden käyttöä uuden ajan alun tutkimuksessa onkin pohdittu pitkään ja monipuolisesti. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että käsitteet tai niihin liittyvät ilmiöt

26. *Wij wele gā till Sahl: Matz Skomakares dottrar, der wij wäll få drifwa lust.*

27. TRO 1.6.1659, 246–250.

28. TRO 1.6.1659, 246–250. Samassa oikeuden päätöksessä kuitenkin kehoitettiin talon tyttäriä Margretaa ja Annickaa uusia pahennusta herättäviä tilanteita välttämään hankkimaan itselleen palveluspaikan, kuten kaupunginlakikin määräsi.

29. Ks. Sari Katajala-Peltomaa & Raisa Maria Toivo, Tila ja hoivan käytänteet keskiajalla ja uuden ajan alussa. *Historiallinen Aikakauskirja* 108 (2010), 22.

30. Susanne Rau, Das Wirtshaus: Zur Konstitution Eines Öffentlichen Raumes in der Frühen Neuzeit. Teoksessa Caroline Emmelius et al. (toim.) *Offen und Verborgten. Vorstellungen und Praktiken Des Öffentlichkeiten und Privaten in Mittelalter und Früher Neuzeit*. Wallstein Verlag 2004, 223–224.

31. Marjo Kaartinen, Public and Private. Challenges in the study of early modern women's lives. Teoksessa Anu Korhonen & Kirsi Tuohela (toim.) *Time Frames*. Kulttuurihistoria – Cultural History 1. Kulttuurihistoria, Turun yliopisto 2002, 94–95.

ovat ongelmallisia ja vähintäänkin tarkoitukseltaan hyvin paljon modernista eroavia. Silti monet päätyvät käyttämään käsitteitä joko määrittellen niitä oman tutkimuskenttensä mukaan tai vain lisäten lukijaa varten lyhyen varoituksen käsitteiden periaatteellisesta ongelmallisuudesta. Toisaalta käsitteiden tai niiden nykymerkitysten takana olevien ilmiöiden luonnetta varhaismodernissa kulttuurissa on pyritty määrittelemään uusilla tavoilla.³² Kotirauhatapaukset Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa ovat osoittaneet, että suomalaisesta 1600-luvun kaupunkitilasta on järkevempi puhua avoimena ja suljettuna kuin julkisena ja yksityisenä.

Koti yhteisön tilana

Kotirauhariikoksessa ylitettiin kodin raja väkivaltarikosta tehtäessä. Ja koska kodin raja oli helposti ylitettävä, täytyy kysyä, millainen tila 1600-luvun turkulainen koti oli kaupunkilaisten yleisen liikkumisen suhteen. Raastuvanoikeuden pöytäkirjojen antaman yleiskuvan perusteella voi sanoa, että ihmiset liikkuvat toistensa kodeissa suhteellisen avoimesti. Joachim Eibach arvioi naapuruston jäsenillä olleen tiiviin suhteen toisiinsa uuden ajan alun arkisessa kaupunkiympäristössä, mikä sopii hyvin kuvaamaan myös 1600-luvun Turku. Talojen pihat, ovien edusta ja niiden väliset kujat toimivat kodin näyttämön jatkumona. Ominaista arjen elinympäristölle oli myös Burkartin kuvaama sisä- ja ulkotilan rajojen huokoisuus ja se, että esimerkiksi kunniakysymyksissä ei tehty eroa talon sisä- ja ulkopuolisten asioiden välillä.³³

Kodit olivat yleisesti ottaen suhteellisen avoimia tiloja eikä niillä ollut samanlaista yksityisyyden suojaa kuin modernin ajan kodeilla. Yksityisyyden käsite häiriintymättömän yksinolon tai julkiselta huomiolta suojassa olemisen mielessä syntyi 1800-luvun alkupuolella.³⁴ Esimerkiksi yksityisyyden piiriin yleisesti sijoitetut seksuaalisen kanssakäymisen intimitteetti ja perheenjäsenten väliset suhteet voidaan nähdä osaksi yhteistä ja jaettavaa, ei suojatuksi yksityisasiaksi,

kuten Erica Longfellow on osoittanut tutkimuksessaan 1600-luvun Englannista.³⁵

Myös Ruotsin valtakunnan yhteisöissä öisten sänkyjen intimitteetti oli rajallinen niin yhteiskunnallisen valvonnan, hyveellisen elämän järjestämisen kuin asumisjärjestelyidenkin kannalta. Puhdasoppisuuden aikana kiellettiin ankarien rangaistusten uhalla avioliiton ulkopuolinen seksuaalinen kanssakäyminen. Suhteessa tähän yksityisyys tarkoitti lähinnä kielteistä salailua. Ja vaikka kaupunkilaisten näkemys seksuaalisen käytöksen rajojen sijainnista olisi eronnut lakien ja kirkonmiesten käsityksistä, seksuaalinen käytös oli silti tärkeää myös yhteisön näkökulmasta. Hyveellinen elämä ja kunnia muodostuivat ja ar-

32. Esim. Lena Cowen Orlin, *Locating Privacy in Tudor London*. Oxford University Press 2007, 9–10; Erica Longfellow, Public, Private, and the Household in Early Seventeenth-Century England. *Journal of British Studies* 45 (2006) 2, 313–314; Lucas Burkart, Der Vermeintliche Blick Durchs Schluselloch. Zur Kommunikation Zwischen Unterschiedlichen Sozialsphären in der Städtischen Kultur Um 1500. Teoksessa Caroline Emmelius (toim.) *Offen und Verborgen. Vorstellungen und Praktiken Des Öffentlichkeiten und Privaten in Mittelalter und Früher Neuzeit*. Wallstein Verlag 2004, 168; Rau 2004, 214–215; Peter von Moos, "Öffentlich" und "Privat" Im Mittelalter. Zu einem Problem der Historischen Begriffsbildung. Universitätsverlag Winter 2004; Kaartinen 2002.

33. Joachim Eibach, Das Offene Haus. Kommunikative Praxis Im Sozialen Nahraum der Europäischen Frühen Neuzeit. *Zeitschrift Für Historische Forschung* 38: 4 (2011), passim; Eibach 2004, 195, 198; Burkart 2004, 174–175. Ks. myös Katajala-Peltomaa & Toivo 2010.

34. Longfellow 2006, 315–318; Burkart 2004, 168, viite 2; Eibach 2004, 189, 191. Ruotsalaisesta varhaismodernin tutkimuksesta ja 1800-luvun kotikäytöstä ks. Elisabeth Gräslund Berg, *Könsarbetsdelning*. Teoksessa Benny Jacobsson & Maria Ågren, *Levebröd. Vad vet vi om tidigmodern könsarbetsdelning*. Opuscula Historica Upsaliensia, vol. 47, Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet, 2011, 82–83.

35. Longfellow 2006, 318–326; Orlin 2007, 170–173. Ks. sängyistä, yksityisyydestä ja intimitteetistä myös Orlin 2007, 170–173; Raffaella Sarti, *Europe at Home. Family and Material Culture 1500–1800*. Yale University Press 2002, 121–123.

vioitiin yhteisössä, ja koti oli yksi muodostumisen ja arvioinnin näyttämöistä.³⁶

Myös Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa esiin tulevat tiedot yöpymisjärjestelyistä kertovat kodeista yhteiselämän näyttämönä. Turun iltaja- ja yöelämä oli vilkasta; kodeissa ja taloissa liikkui kaikenlaista väkeä. Olutta ja viiniä tarjottiin virallisten kievariensa lisäksi monissa muissa taloissa. Talon väkeä saattoi mennä sänkyihinsä ja penkeilleen nukkumaan ennen nuorten miesten yöelämän päättymistä. Niinpä riita- ja tappe- lutapauksissa esimerkiksi talon emännän silminnäkijätodistus saattoi perustua sängystä nähtyyn tai kuultuun tai hän saattoi osallistua kiistaan sängystään käsin.³⁷ Iltarienoillaan olleet nuoret miehet saattoivat myös jäädä yöksi muiden kuin oman asuinpaikkansa penkeille ja päätyä nukkumaan esimerkiksi päittäin talon tyttären kanssa. Juomispaikkaan jäämisen lisäksi ainakin yhdessä tapauksessa ajatus epämielittävän vuokraemännän kohtaamisesta, kun ovet ja portit oli jo lukittu, sai erään miehen pyytämään yösiijaa toisesta talosta.³⁸

Muutamat aviorikostapaukset ja niissä esiintyvät selykset vieraan miehen ilmaantumisesta omaan sänkyyn kertovat nukkumatiolien avoimuudesta lähiyhteisön piirissä. Matts Kiäppi syytti vaimoan aviorikoksesta opiskelija Laurentius Jacobin kanssa. Osapuolten kertoman mukaan kolme opiskelijaa oli tullut juomaan Kiäppin taloon kannullisen olutta. Laurentius oli heti sanonut haluavansa käydä lepäämään ja vaikka häntä oli pyydetty makaamaan penkillä, hän heittäytyi sängylle. Piika kertoi, että mies oli maannut sängyllä vielä kun hän oli lähtenyt omalle nukkumasijalleen keittotupaan. Rouva Karin itse kertoi menneensä sänkyyn iltasoiton aikaan, jolloin opiskelijat olivat istuneet ja juoneet olutta. Rouva oli herännyt yhdeltä yöllä ja huomannut opiskelijan nukkuvan vieressään. Hän kielsi ehdottomasti olleensa opiskelijan kanssa lähemmissä tekemisissä.³⁹ Oli kertomus illan tapahtumista totta tai ei, se paljastaa, että emännän sänky oli osa tupaa, jossa saattoi va-

paasti liikkua. Tila tai sen osa ei itsessään ollut yksityisyydessään muilta suojattu, vaan kyse oli siitä, miten kukin tilassa toimi suhteessa toisiin ihmisiin.⁴⁰

Perheenjäsenten väliset suhteet eivät olleet kodin tilan suojaan kuuluva asia. Niin lähiyhteisö kuin hallinnollinen valtakunta valvoi, mitä kodeissa tapahtui. Ainakin oikeuteen asti päätyneissä, kodeissa tapahtuneissa kiistoissa ja tapeluissa oli lähes aina paikalla olleita tai paikalle tulleita todistajia naapurustosta. Ehkä ajalle tyypillisessä yhteisöllisessä tarkkailussa oli ainakin osittain kyse, kuten Joachim Eibach tulkitsee, (vaarallisen) salatun näkyväksi ja siten turvallisiksi tekemisestä.⁴¹

Toisaalta esimerkiksi kotiväkivallassa ei ollut kyse vaarallisesta salatusta asiasta eikä sitä siten tarvinnut tuoda näkyväksi. Kodissa tapahtunut väkivalta oli usein yhteiskuntajärjestyksen kuluva oikeutettua väkivaltaa. Kuten on usein osoitettu perhe ja koti (tai *hushäll*) olivat yhteiskunnan pienoismalli ja sen järjestelmän pienin toimiva kokonaisuus. Kuningas oli valtion pää, talon isäntä oli oman kotinsa ja talonsa pää. Talon isäntä oli vastuussa järjestyksestä ja kunnias- ta kodissaan, mutta hän oli myös vastuussa Jumalalle ja kuninkaalle. Kuninkaan edustajana

36. Ks. esim. Eibach 2011, 634; Katajala-Peltomaa & Toivo, 19; Jason P. Coy, *Strangers and Misfits. Banishment, Social Control, and Authority in Early Modern Germany*. Brill, 2008; Longfellow 2006, 325; Burkart 2004, 174–175; Jari Eilola, *Rajapinnoilla. Sallitun ja kielletyn määrittäminen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa*. SKS 2003, 195; Mika Jokiahho, *Suvun, perheen ja kotitalouden kunnian tähden: seksuaalisuus ja siviilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540–1690)*. Teoksessa Olli Matikainen (toim.), *Rikos historiassa*. Jyväskylän historiallinen arkisto 5. Jyväskylän historiallinen seura 2000; Seppo Aalto, *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikos, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*. Suomen Historiallinen Seura 1996.

37. Esim. TRO 6.12.1647, 489.

38. TRO 11.5.1642, 271–279; TRO 16.4.1640, 118–123.

39. TRO 31.1.1646, 82–83.

40. Ks. Longfellow 2006, 327–328; Orlin 2007, 173.

41. Eibach 2011, 644.

kaupungissa taas toimivat pormestari ja raati. Heidän vastuulleen kuului lisäksi koti, jossa valitsi epäjärjestys, sillä kodin epäjärjestys tarkoitti valtion epäjärjestystä. Perhe ja koti eivät näin ollen olleet ainoastaan valtion pienoismalli, vaan ne olivat elimellinen osa valtion hallinnon järjestelmää.⁴²

Voidaan ajatella, että talon isännän ja emännän valta ja kontrolli olivat osa yhteiskunnan järjestyksen ylläpitoa, eivät erillinen yksityistä kotia koskeva asia. Kun kuri ei isännän tai emännän johdolla säilynyt, perheen sisäisiin asioihin puuttuminen ei ollut perheen tai kodin yksityisyyteen puuttumista, vaan osa yhteisön ja yhteiskunnan järjestyksen ylläpitoa, joka aina ulottui myös kodin tilaan.⁴³ Järjestyksen ylläpidon ulottuminen koteihin näkyy myös esimerkiksi irtolaisten ja vieraiden majoituskysymyksessä. Kielto asuttaa ketään, joka ei ollut ilmoittanut pormestarille tai raadille kaupungissa olemisen tarkoituksiaan, toistettiin usein. Laittomia asukkaita myös etsittiin tarkastuskierroksilla ja talon haltijoille annettiin tehtäväksi karkottaa ylimääräiset ihmiset pois kaupungista.⁴⁴ Sekään keitä kodeissa asui, ei siten ollut yksityisasiasia. Koti, jonka rajoja kotirauhariikoksessa rikottiin, oli suhteellisen avoin sekä arkielämän liikkumisen että yhteiskuntarauhan suhteen eikä se tilana ollut lähtökohtaisesti perheen yksityisen elämän tyyssija, vaikka sen saattoikin sulkea ulkopuolisilta oven lukitsemalla. Tämä osaltaan selittää sitä, miksi useat kotirauhatapaukset, jotka nykynäkökulmasta näyttävät selkeiltä kotirauhan rikkomuksilta, eivät olleet sitä 1600-luvun ajattelussa.

Suojeltu koti

Koti oli kuitenkin rauhansäädöksillä suojeltu tila. Kuten Eibachkin kirjoittaa saksalaisen lainsäädännöstä ja yhteisöstä, kuninkaan valan suojaaman kodin pyhyttä ei saa sekoittaa modernin kodin suojeltuun yksityisyyteen ja intimitettiin.⁴⁵ Siksi on oleellista tarkastella kodin suojelua rauhansäädösten kontekstissa ja avata

vielä lyhyesti uusi näkökulma kodin ja sen rauhan merkityksiin sekä keskiajalla että 1600-luvulla.

Säädökset kaupunginlain rauhanvalan kaareissa kuuluivat keskiaikaisen lakiperinteen rauhanlakien joukkoon. Vaikka suora yhteys ruotsalaisten rauhan säädösten ja yleisten eurooppalaisten kirkollisten tai feodaalitaisteluihin liittyvien rauhanlakien välillä ei voida lähtöpuuttuessa osoittaa, lienee selvää, että on kyse samasta perinteestä. Rauhan säädösten perustana oli kuninkaan vala kansalaisten suojelemiseksi väkivallalta.⁴⁶

42. Inken Schmidt-Voges, *Das Haus und sein Frieden. Plädoyer für eine Ausweitung des politischen Friedensbegriffs in der Frühen Neuzeit*. Teoksessa Inken Schmidt-Voges, Siegrid Westphal & Tobias Bartke (toim.) *Pax Perpetua. Neuere Forschungen zum Frieden in der Frühen Neuzeit*. Olderboung 2010, 200–205; Longfellow 2006; Eibach 2004, 191; Eilola 2003, 190, 193; Maria Ågren & Kenneth Johansson, *Ekonomiska Brott Och Egendomsbrott*, Teoksessa Kåre Toenneson (Toim.) *Det 22. Nordiske Historikermøte Oslo 13.–18. August 1994. Rapport 2. Normer Og Sosial Kontroll i Norden ca. 1550–1850 Domstolene i Samspill Med Lokalsamfunnet*. Avdeling for historie, Universitetet i Oslo & Den norske historiske forening 1994, 127–128; Kekke Stadin, *Stormaktskvinnor*. Teoksessa Stellan Dahlgren, Anders Florén & Åsa Karlsson (toim.) *Makt & Vardag. Hur Man Styrde, Levde Och Tänkte Under Svensk Stormaktstid*. Atlantis 1993, 178; Åsa Karlsson Sjögren, *Kvinnors Rätt i Stormaktstidens Gävle*. Swedish Science Press 1998, 164; Susan Dwyer Amussen, *Punishment, Discipline, and Power: The Social Meanings of Violence in Early Modern England*. *Journal of British Studies* 34 (1995) 1: 2, 4, 5, 12–18. 43. Vrt. Katajala-Peltomaa & Toivo 2010, 24. Ks. Eilola 2003, 192–194; Amussen 1995, 12–18.

44. Riitta Laitinen, *Sopimattomat: Kaupungista karkottaminen ja karkotetut 1600-luvun Turussa*. Teoksessa Marjo Kaartinen, Marika Räsänen & Reima Välimäki (toim.), *Turun tuomiokirkon suojissa. Pohjoinen hiippakuntakeskus keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa*. Turun Historiallinen Yhdistys 2012, 107–113; Eilola 2003, 195.

45. Eibach 2004, 205.

46. Jansson 2004, 9; Ågren & Johansson 1994, 125; Gösta Åqvist, *Kungen och rätten. Studien till uppkomsten och den tidigare utvecklingen av kungens lagstifningsmakt och domsrätt under medeltiden*. Institutet för rätthistorisk forskning 1989, 50–51; Krötzel, *Joulurauhasta kylpyrauhan: keskiajan erillisrauhat*. *Rauhantutkimus* 4 (1988), 4–6; Korpiola 2002, 37–39.

Rauhansäännökset 1600-luvulle voimassa säilyneissä laeissa sisälsivät koti-, nais-, kärjä- ja kirkkorauhan säädökset. Lisäksi rauhan alaisiksi tiloiksi kuuluivat käymälä ja sauna. Ne sijoitettiin sekä maanlaissa että kaupunginlaissa kodin yhteyteen.⁴⁷ Mia Korpiola nostaa esiin myös muita paikkoja tai ihmisryhmiä, joita erityisesti suojeltiin erilaisissa säädöksissä, ja liittää pykälien suojelevuuden joko tapahtumien tai toimien yhteiskunnalliseen merkitykseen (tori, häät, sadonkorjuu) tai siihen, että henkilö oli avuttomassa tai suojattomassa tilassa (nukkuminen, uiminen, peseytyminen, ulostaminen). Hän viittaa myös siihen, että oli halveksuttavaa tappaa henkilö, joka ei kyennyt puolustamaan itseään ollessaan hetkellisesti avuttomassa tilassa tai liian nuori, liian vanha tai naispuolinen. Myös ennalta varoittamaton teko oli halveksuttava.⁴⁸ Christian Krötzl taas kirjoittaa, että rauhansäädöksissä keskeistä oli ajattelu, ”jonka mukaan puolustuskyvyttömyyden ja avuttomuuden tila on suojeltava erikoismääräyksillä”.⁴⁹ Inken Schmidt-Vogesin mukaan kotirauhassa oli keskeistä myös se, että kodin nähtiin olevan yhteiskunnan rauhan ja järjestyksen ytimessä.⁵⁰

Nämä keskiaikaisen rauhanlain ominaisuudet eivät olleet vailla merkitystä 1600-luvun todellisuudessa. Kaupunkilaiset tiesivät olevansa asuinpaikkansa seinien sisällä lain suojaamia väkivaltaiselta hyökkäykseltä.⁵¹ Esimerkiksi eräs vuokraemäntä oli riepotellut vuokralaisen kirstua ja vienyt sen pois huoneesta, josta emännän mukaan oli vuokra maksamatta. Vuokralainen vetosi siihen, että myös vuokraemännältä kuuluisi nauttia kotirauhaa.⁵² Petrus Torpensis vetosi kotirauhaan juostessaan huoneeseensa hyökkääjiään pakoon.⁵³ Jutuissa saatettiin viitata myös omaan taloon tai omaan kamariin tunkeutumiseen.⁵⁴ Näyttää siltä, että kodin rauha liitettiin Turussa tietyn henkilön omistamaan tai vuokraamaan ja tämän ihmisen henkilökohtaisessa hallussa olevaan tilaan. On huomionarvoista, että ilmaisuisia tulee esiin nimenomaan yksilön koti. Koko talonkin ollessa kyseessä pu-

hutaan minun talostani tai minun kodistani. Kotiin ei viitata esimerkiksi perheen kotina tai miehen talona. Myös vuokralaisilla oli oikeus kodin rauhaan omassa huoneessaan tai muussa vuoratussa tilassa. Jopa irtolaisiksi määritellyillä henkilöillä, jotka periaatteessa olisi pitänyt ajaa pois kaupungista, näytti lähtökohtaisesti olevan oikeus kotirauhaan asuutilassaan.⁵⁵

Kun kaupunkilaiset viittasivat yhden henkilön kotiin, jossa hänellä oli oikeus kodin rauhaan, ei lopulta ollut kyse niinkään kodista, vaan henkilöstä, jota laki suojeli väkivallalta. Vaikka kotirauhatapaukset ovat kertoneet meille kodin tilan luonteesta ja kodin rajoista, ei pidä unohdtaa, että kotirauhan suojelussa ei ollut kyse kodin yksityisyyden suojaamisesta, vaan kodissa olevan henkilön tai henkilöiden turvallisuudesta. Jotta päästäisiin vielä tarkemmin käsiksi siihen, millainen koti tilana oli 1600-luvun kaupunkilaisille, täytyykin tulevassa tutkimuksessa kääntyä myös muiden kuin kotirauharikosjuttujen puoleen ja tarkastella laajemmin, millaisia asioita kodeissa tehtiin ja millaisia ei tehty.

Abstract: Riitta Laitinen, Borders and Openness in Seventeenth-century Homes

The article discusses domestic space in cases of violent invasion of homes in Turku Town Court in 1640–1660. The crime, *heemgång*, was defined by law as an invasion of a person's home, where violence or

47. Krötzl 1988, 6–7; MES, 213.

48. Korpiola 2001, 41–42.

49. Krötzl 1988, 7.

50. Schmidt-Voges 2010, 204–205.

51. Ks. myös Eibach 2004, 204.

52. TRO, 18.9.1654, 305–309.

53. *ropade sigh opå hws och heemfrid*. TRO 4.2.1646, 98–99.

54. TRO 1646, 93–99; TRO 20.1.1658, 270–274; 13.11.1658, 194; 1.6.1659, 246–250; 18.7.1659, 311–314; 31.10.1660, 331–332.

55. TRO 18.9.1645, 305–309; TRO 3.4.1647, 265–268; TRO 15.11.1648, 314–316; TRO 13.11.1648, 314–316; TRO 20.12.1658, 270–274. – *Nyt julkaistu Riitta Laitisen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

threat of violence and bad intentions were included. Earlier research has suggested gates to be the primary border of the home, but in towns also doors were important as dwellings were often individual houses or rooms. Closing of the doors and gates was used to keep people out; no distinction was made in this respect between individual homes and houses that catered services. Even if reprehensible, violence inside somebody else's home was not necessarily deemed

heemgång. Bad intent played an elemental role: in court, earlier relations between the counterparts were examined as well as whether the fracas had begun when the counterparts were already inside the house. In general, the cases show that homes were open for many kinds of people to come and go, except at night time, and were not protected by privacy. The law on *heemgång*, instead, protected individuals against violence in their personal dwelling.